

Ankara İlinde 2014-2018 Yılları Arasındaki Kuduz Riskli Temasların Değerlendirilmesi

Evaluation of Rabies Risky Contacts Between 2014-2018 in Ankara Province

Asiye Ç. ŞİMŞEK¹, Sertaç ÇANKAYA²

ÖZ

Amaç: Araştırmanın amacı; Ankara İlinde 2014-2018 yılları arasındaki kuduz riskli temaslı kişilere sağlık kurumlarında yapılan hizmetlerin değerlendirilmesidir.

Gereç ve Yöntem: Ankara İlinde 2014-2018 yılları arasındaki, kuduz riskli temas sayıları, kuduz aşısı uygulanan kişi sayısı, kuduz antiserumu uygulanan kişi sayısı, profilaksi önerilmeyen kişi sayısı, tıbbi/cerrahi müdahale yapılan kişi sayısı, ameliyat edilen kişi sayılarının yıllara göre değişimi incelenmiştir.

Bulgular: Ankara İlinde kuduz riskli temas sayısı; 2014 yılında 7175, 2015 yılında 8849, 2016 yılında 10.856, 2017 yılında 17.344, 2018 yılında 16.788'dir. 2014-2018 yılları arasındaki 61012 kuduz riskli temas vakalarının %93.7'sine (n=57194) aşı; %47.8'ine (n=29192) antiserum; %35.7'sine (n=21804) tıbbi müdahale uygulanmış, vakaların %0.27'si (n=162) ise ameliyat edilmiştir. Vakaların %6.3'üne (n=3818) ise profilaksi önerilmemiştir.

Sonuç: Kuduz riskli temasın azaltılması açısından; toplumun konuyla ilgili farkındalığının artırılması, toplumun ve sağlık çalışanlarının konuyla ilgili eğitimleri, köpek popülasyonunun yönetimi, temas riski yüksek olan hayvanların aşılanmasının ve kontrolünün önemli olduğu belirtilebilir.

Anahtar Kelimeler: Kuduz, kuduz riskli temas, kuduz profilaksisi

GİRİŞ

Kuduz, insan ve memeli hayvanların çoğunda akut, ilerleyici ensefalit tablosu meydana getiren viral, zoonotik bir hastalıktır. Ülkemiz kuduz yönünden endemik bir bölgededir. Ülkemizde yılda yaklaşık 250.000 kuduz riskli temas bildirim yapılmakta olup yılda ortalama 1-2 insan kuduzu vakası meydana gelmektedir (1).

1. Dr. Ankara İl Sağlık Müdürlüğü, Halk Sağlığı Hizmetleri Başkanlığı,

E-posta Adresi: cigdemsimsek2000@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0001-8615-6150

2. Uzm. Dr. Ankara İl Sağlık Müdürlüğü, Halk Sağlığı Hizmetleri Başkanlığı,

E-posta Adresi: drsertaccankaya@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-5575-1088

Gönderim Tarihi:06.08.2019 - Kabul Tarihi: 08.10.2019

ABSTRACT

Aim: The aim of the study was the evaluation of the services provided in rabies-risk contact persons in health institutions between 2014-2018 in Ankara Province.

Material and Methods: The number of rabies-risk contacts, the number of people who received rabies vaccine, the number of people who received rabies antiserum, the number of people who did not recommend prophylaxis, the number of people who underwent prophylaxis, and the number of people who underwent surgery were examined between the years of 2014-2018 in Ankara. .

Results: Number of rabies-risk contacts in Ankara; It was 7175 in 2014, 8849 in 2015, 10.856 in 2016, 17.344 in 2017 and 16.788 in 2018. 93.7% (n = 57194) of 61012 rabies-risk contact cases between 2014-2018 were vaccinated; 47.8% (n = 29192) of antiserum; 35.7% (n = 21804) received medical intervention and 0.27% (n = 162) of the cases were operated. Prophylaxis was not recommended in 6.3% (n = 3818) of the cases.

Conclusion: In terms of reducing the risky contact with rabies; increasing awareness of the society on the subject, training of the society and health workers on the subject, management of the dog population, vaccination and control of animals with high contact risk is important.

Keywords: Rabies, rabies risky contact, rabies prophylaxis

Kuduz hastalığı, genellikle kuduz virüsünün ısı- rık yarasına, deride daha önce mevcut olan kesiğe veya bütünlüğü bozulmuş deriye ya da mukoz membranlara temasıyla geçer. Nadiren aerosoller yoluyla veya transplant dokusundan bulaşabilir. Gelişmekte olan ülkelerde kuduz bulaşım kaynağı %90 oranında köpekler iken gelişmiş ülkelerde ise vahşi hayvanlar en önemli kaynaktır (2). İnsanlarda kuduz hastalığı, etkilenim öncesi ve sonrası bir dizi kuduz aşısı enjeksiyonu ile önlenbilir. Etkilenim öncesi aşı enjeksiyonu bağışıklık sistemini uyarır ve bu da tekrar maruz kalma durumunda hızlı bir immün yanıt oluşmasını sağlar. Etkilenim sonrası tedavi, kuduz olabileceği düşünülen bir etkilenim sonrası aşı uygulanması-

nı takiben uygun yara yönetimi, ardından endike ise immünoglobulin uygulanması ve seri kuduz aşılmasından oluşmaktadır (3). Pek çok Asya ve Afrika ülkesinde kuduz riskli temas profilaksi uygulanan vaka sayısının yüksek olması bu konudaki maliyetlerin de yüksek olmasına neden olmaktadır (4).

Ölümcül klinik belirtilerin ön planda olmasıyla birlikte kuduz; hastalığın kaynağında kontrol etmek için kitlesel köpek aşılması, hastalıkla ilgili farkındalığın artırılması ve maruz kaldığı takdirde tedaviye ihtiyacının karşılanması, potansiyel olarak kuduz maruz kalan kişiler için maruziyet sonrası zamanında profilaksi uygulaması, hastalığa maruz kalma riski yüksek olanlar için maruziyet profilaksisi yapılmasıyla korunulabilir bir hastalıktır (5).

Araştırmanın amacı; Ankara İlinde 2014-2018 yılları arasındaki kuduz riskli temaslı kişilere sağlık kurumlarında yapılan hizmetlerin değerlendirilmesidir.

GEREÇ ve YÖNTEM

Ankara ilinde bütün Eğitim Araştırma Hastaneleri, Devlet Hastaneleri ve Üniversite Hastanelerinin acil servislerinde kuduz riskli temas sonrası başvuran kişilerin muayene ve profilaksi uygulaması yapılmaktadır. Daha sonra hastanelerce bildirim yapılan kişilerin; bağlı oldukları aile hekimleri aracılığıyla Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Zoonotik ve Vektörel Hastalıklar Daire Başkanlığınca hazırlanan “Kuduz Profilaksi Rehberi” aşı takvimi doğrultusunda aşılarını tamamlamaları sağlanmaktadır.

Araştırma tanımlayıcı tipte bir çalışmadır. Ankara İlinde 2014-2018 yılları arasındaki, kuduz riskli temas sayıları, kuduz aşısı uygulanan kişi sayısı, kuduz antiserumu uygulanan kişi sayısı, profilaksi önerilmeyen kişi sayısı, tıbbi/cerrahi müdahale yapılan kişi sayısı, ameliyat edilen kişi sayılarının yıllara göre değişimi incelenmiştir.

Araştırmadaki verilerin kullanılabilmesi için Ankara İl Sağlık Müdürlüğü Halk Sağlığı Hizmetleri Başkanlığı Birinci Basamak Sağlık Hizmetleri

Alanında Yapılacak Olan Araştırma Taleplerini Değerlendirme Komisyonunca gerekli değerlendirme yapılmış ve Ankara İl Sağlık Müdürlüğü Makamından 17/04/2019 tarih ve 00091790060 barkod numaralı yayın izni ile T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü Makamından 15/05/2019 tarih ve 00091939242 barkod numaralı yayın izni alınmıştır.

Araştırmanın verileri SPSS 22.0 paket programı ile değerlendirilmiştir. Niteliksel veriler sayı ve yüzde ile ifade edilmiştir.

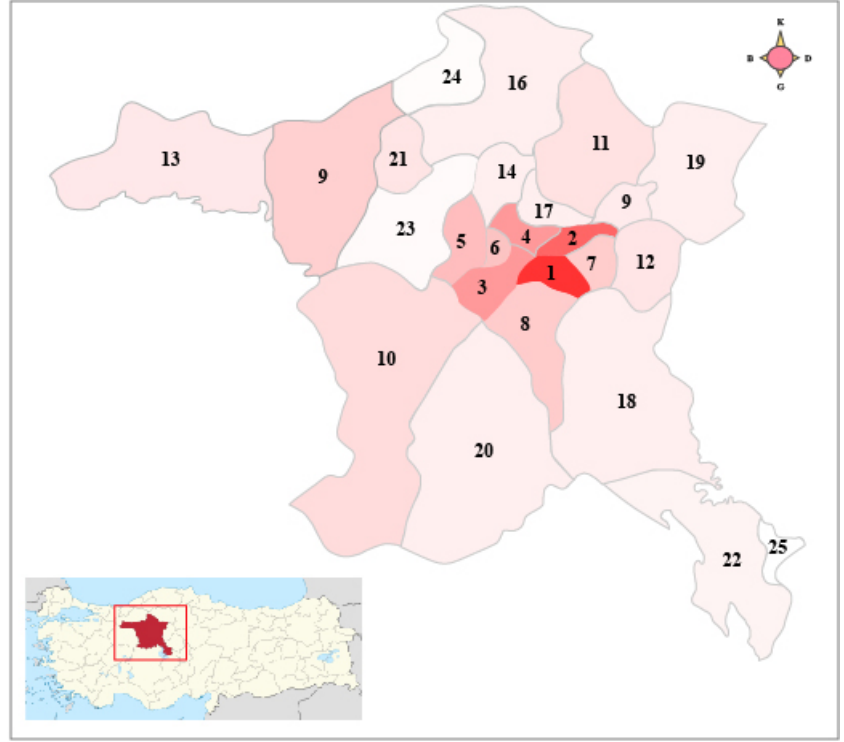
BULGULAR

Kuduz riskli temas vakalarının 2014 yılında % 91.8'ine, 2015 yılında % 93.4'üne, 2016 yılında % 92.5'ine, 2017 yılında % 94.5'ine, 2018 yılında % 94.8'ine kuduz aşısı uygulanmıştır. Vakaların; 2014 yılında % 55.8'ine, 2015 yılında % 77.4'üne, 2016 yılında % 75.3'üne, 2017 yılında % 42.1'ine, 2018 yılında % 17.1'ine kuduz antiserumu uygulaması uygun görülmüştür. 2014-2018 yılları arasındaki kuduz riskli temas sayılarının ilçelere göre dağılım haritası Şekil 1'de, kuduz riskli temas sayılarının yıllara göre değişim grafiği Şekil 2'de gösterilmiştir.

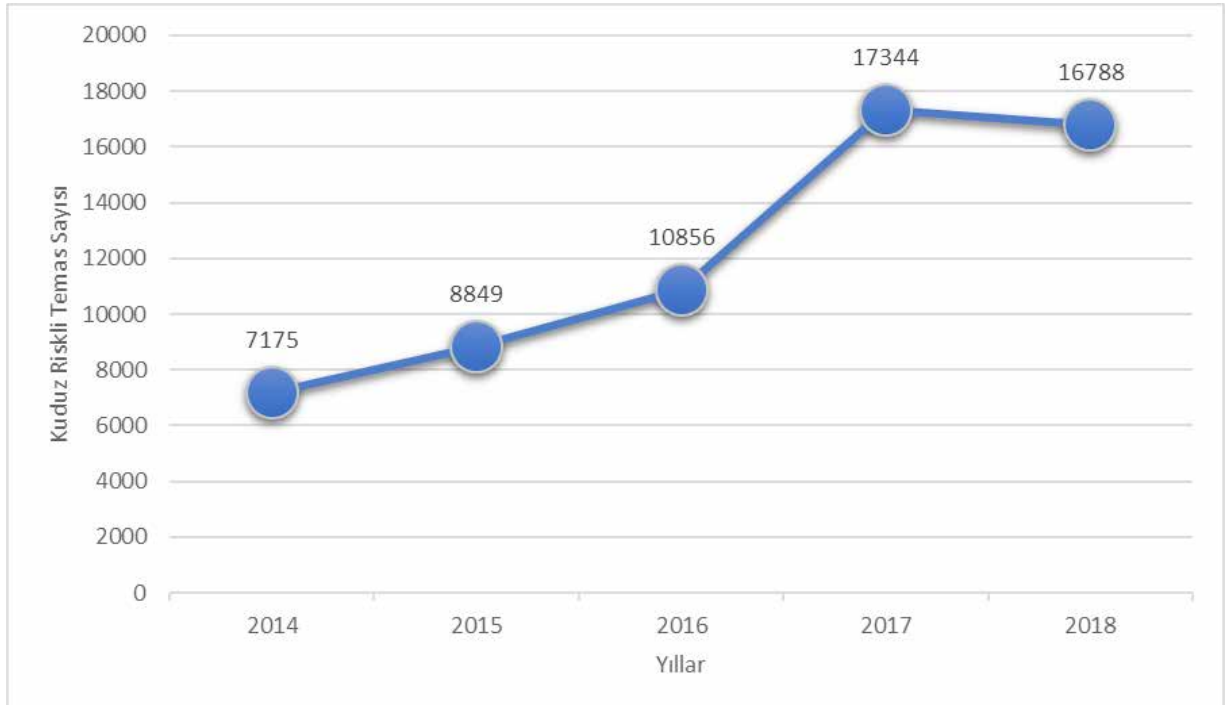
Şekil 1. 2014-2018 Yılları Arasındaki Kuduz Riskli Temas Sayılarının İlçelere Göre Dağılımı, Ankara

Kuduz Riskli Temas Sayıları (N=61012)

İlçe Adı	N
1. Çankaya	12397
2. Altındağ	12199
3. Yenimahalle	9784
4. Keçiören	7051
5. Sincan	4233
6. Etimesgut	3288
7. Mamak	2444
8. Gölbaşı	1772
9. Beypazarı	1368
10. Polatlı	1266
11. Çubuk	857
12. Elmadağ	684
13. Nallıhan	644
14. Kahramankazan	559
15. Akyurt	443
16. Kızılcahamam	352
17. Pursaklar	347
18. Bala	293
19. Kalecik	277
20. Haymana	270
21. Güdül	267
22. Şereflikoçhisar	153
23. Ayaş	40
24. Çamlıdere	21
25. Evren	3

Şekil 2. Kuduz Riskli Temas Sayılarının Yıllara Göre Değişimi, 2014-2018, Ankara

Şekil 3. Kuduz Aşısı Uygulanan Kişi Sayısının Yıllara Göre Değişimi, 2014-2018, Ankara

Kuduz aşısı uygulanan kişi sayısının yıllara göre değişim grafiği Şekil 3'te gösterilmiştir. Kuduz riskli temaslı kişilere yapılan uygulamalar Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. Kuduz Riskli Temaslı Kişilere Yapılan Uygulamalar, 2014-2018, Ankara

YIL	Antiserum Uygulanan Kişi Sayısı	Profilaksi Önerilmeyen Kişi Sayısı	Tıbbi/Cerrahi Müdahale Yapılan Kişi Sayısı	Ameliyat Edilen Kişi Sayısı
2014	4002	590	4785	9
2015	6853	581	4510	23
2016	8175	816	4395	59
2017	7294	961	4251	38
2018	2868	870	3863	33
Toplam	29.192	3818	21.804	162

2014-2018 yılları arasındaki 61.012 kuduz riskli temas vakalarının %93.7'sine (n=57.194) aşı; %47.8'ine (n=29.192) antiserum; %35.7'sine (n=21.804) tıbbi müdahale uygulanmış, vakaların

%0.27'si (n=162) ise ameliyat edilmiştir. Vakaların %6.3'üne (n=3818) ise profilaksi önerilmemiştir.

TARTIŞMA

Vaka sayılarının ilçelere göre dağılım haritası incelendiğinde ilk sırada Çankaya İlçesi daha sonra Çankaya İlçesine komşuluğu bulunan Altındağ, Yenimahalle ve Keçiören ilçeleri, ardından Sincan, Etimesgut ve Mamak İlçeleri sıralanmaktadır. Vaka sayısına göre ilk 7 sırada yer alan ilçeler, nüfus sayısı yönünden en yüksek olan yerleşim yerleridir ve toplam şehir nüfusunun %83.6'sını oluşturmaktadır. Göktaş ve ark. İstanbul Haydarpaşa Numune Hastanesi Kuduz Aşı Merkezine başvuran 11 017 kuduz riskli temas vakasında aşı uygulama oranı %91.2 (6), Turgut'un çalışmasında aşı uygulanma oranı %97.0 (7). Tok ve ark. çalışmasında ise benzer şekilde %97.8 saptanmıştır (8). Bizim çalışmamızda bu oran %93.7 ile yine benzer şekilde yüksek saptanmıştır.

Kuduzdan korunmada aşı ile birlikte immünglobulin uygulanması da hayati önleme haizdir. Az gelişmiş ülkelerde aşı ile birlikte immünglobulin

uygulanma oranı %10'un altındadır (9). Gülaçtı ve arkadaşlarının çalışmalarında, kuduz riskli temas vakalarının %7,8'ine immünglobulin yapıldığı belirtilmiştir (10). Göktaş ve ark. çalışmasında ise vakaların %3.1'ine immünglobulin uygulanmış; yazarlar bu oranın düşük olmasını yaralanmaların çoğunun yüzeysel olmasına ve temas eden hayvanların gözetim altında tutulması nedeniyle RİG uygulama endikasyonu konulmasıyla açıklamışlardır (6).

Tok ve ark. çalışmasında RİG uygulama oranı %4.2 (8); Temiz ve Akkoç'un çalışmasında %8.2 (11), Söğüt ve ark. çalışmasında %15.0 (12). Kadioğlu ve ark. çalışmasında %29.6 (13) Yılmaz ve ark. çalışmasında %33.3 (14) olarak saptanmıştır.

Bizim çalışmamızda kuduz riskli temas vakalarında aşı uygulamasına ilave olarak olguların %47.8'ine immünglobulin yapılmıştır.

Göktaş ve ark. çalışmasında riskli temaslıların %8.9'u temas edilen hayvanın aşılı oluşu ve fare ile temas sonucu aşılama yapılmaması nedeniyle profilaksiye alınmamıştır (6), bizim çalışmamızda benzer şekilde bu oran %6.3 saptanmıştır.

Isırılma sonrası tedavi için harcanan toplam giderin sadece %10'u ile köpeklerden bulaşan kuduz hastalığı elimine edilebilir ve Dünya Sağlık Örgütü'ne göre köpeklerin %70'inin aşılması ile kuduz bulaşma döngüsünün kırılacağını belirtmektedir (15). Yabani hayvanlardan kuduzu elimine etmek için oral kuduz aşısıyla aşılama çalışmaları kuduzla mücadelede etkinliği gösterilmiş bir diğer yöntemdir (16-17).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kuduz riskli temas, önemli bir halk sağlığı sorununu olarak varlığını sürdürmektedir. Kuduz riskli temasın azaltılması için; 5199 sayılı Hayvanları Koruma Kanunu ve Hayvanların Korumalarına Dair Uygulama Yönetmeliği doğrultusunda, çok sektörlü iş birliği ile insan ve hayvan refahı ve sağlığına yakışır biçimde özellikle kalabalık yerleşim yerlerindeki sahipsiz sokak hayvanı popülasyonunun kontrolsüz üremesinin önlenmesi amacıyla bilimsel ve insani bir şekilde popülasyon

yönetimi yapılması, hayvanlara acı vermeden kısırlaştırma müdahaleleri yapılması, bakımevleri, barınaklar ve hayvan hastaneleri kurulması, hasta ve yaralı hayvanların tedavi edilmesi, düzenli ve yeterli beslenmesi, paraziter bakım ve ilaçlamalarının yapılması ve **hayvan aşılama çalışmaları** önem arz etmektedir. Sağlık çalışanlarının kuduz hastalığı ve riskli temas sonrası profilaksi eğitimlerinin yanı sıra toplumun konuyla ilgili farkındalığının artırılmasına ve halk eğitimi uygulamalarına ihtiyaç duyulmaktadır.

KAYNAKLAR

1. T.C. Sağlık Bakanlığı, Kuduz Profilaksi Rehberi, (2019). <https://dosyaism.saglik.gov.tr/Eklenti/64260,kuduz%20profilaksi%20rehberipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 25.04.2019)
2. T.C. Sağlık Bakanlığı, (2011). Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü Zoonotik Hastalıklar Daire Başkanlığı, Zoonotik Hastalıklar Hizmet İçi Eğitim Modülü, ISBN: 978-975-590-328-6, Ankara.
3. O'Brien, K. L., Nolan, T., & SAGE, W. (2018). The WHO position on rabies immunization-2018 updates. Vaccine.
4. World Health Organization. (2018). WHO expert consultation on rabies: third report. World Health Organization.
5. Şimşek, A. Ç., Yücel, A., Çankaya, S. (2019). Ankara İli Kuduz Aşı Merkezlerinde Hizmet Sunan Sağlık Çalışanlarının Kuduz Hastalığıyla İlgili Bilgi Düzeyleri. Ankara Medical Journal, 19(2), 244-250.
6. Göktaş, P., Ceran, N., Karagül, E., Çiçek, G., & Özyürek, S. (2002). Kuduz aşısı merkezine başvuran 11,017 olgunun değerlendirilmesi. Klimik Dergisi, 15(1), 12-5
7. Şevken Turgut, S. (2010). Kemalpaşa'da kuduz riskli temas olgularında profilaksi yaklaşımı uygunluğunun değerlendirilmesi, Doctoral dissertation, DEÜ Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
8. Tok, D., Akçaeer, M., Coşkun, Ö., Karakaş, A., & Çekli, Y. (2016). Kuduz riskli temas nedeni ile bir aşı merkezine başvuran olguların değerlendirilmesi. TAF Preventive Medicine Bulletin, 15(3).
9. Henry Wilde, Supawat Chutivongse, Weera Tepsumethanon, Pravitt Choomkasien, Chaiyaporn Polsuwan, Boonlert Lumbertdacha, Rabies in Thailand: 1990, Reviews of Infectious Diseases, Volume 13, Issue 4, July 1991, Pages 644-652.
10. Gülaçtı, U., Üstün, C., Gürger, M., Şahan, M., & Satici, Ö. (2012). Kuduz şüpheli temas vakalarının epidemiyolojisi ve kuduz profilaksisi uygulamasının değerlendirilmesi. Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences, 32(3), 759-765.

11. Temiz, H., and Akkoç H. Diyarbakır Devlet Hastanesi Kuduz. "Aşı Merkezine başvuran 809 olgunun değerlendirilmesi." *Dicle Tıp Dergisi* 35.3 (2008): 181-4.
12. Söğüt, Ö., Sayhan, M. B., Gökdemir, M. T., & Kara, H. P. (2011). Türkiye'nin Güneydogusunda Önlenebilir Bir Halk Sağlığı Sorunu: Kuduz Riskli Temas Olguları/A Preventable Public Health Challenge in Southeastern Turkey: Rabies Risk-Contact Cases. *Journal of Academic Emergency Medicine*, 10(1), 14.
13. Kadioğlu, E., Uyar, C., & Özmen, A. Kuduz Şüpheli Temas Vakalarının Acil Servis Başvurusu Sonrası Ayrıntılı Analizi: Dumlupınar Üniversitesi Tıp Fakültesi Evliya Çelebi Hastanesi Deneyimi. *Çağdaş Tıp Dergisi*, 7(4), 323-328.
14. Yılmaz, F., Akbulut, A. S., Taş, M., Kavalcı, C., Arslan, E.

- D., & Sönmez, M. (2014). Evaluation of Cases with Rabies Risk Presenting to Emergency Department, *Journal of Clinical and Analytical Medicine*, 597.
15. World Health Organization (2016). *Global Elimination of Dog-Mediated Human Rabies: Report of the Rabies Global Conference*. Geneva.
16. Cliquet F, Picard-Meyer E, Mojzis M, et al. In-depth characterization of live vaccines used in Europe for oral rabies vaccination of wildlife. *PloS One*. 2015; 10(10): e0141537.
17. Kirby JD, Chipman RB, Nelson KM, et al. Enhanced rabies surveillance to support effective oral rabies vaccination of raccoons in the eastern United States. *Trop Med Infect Dis*. 2017; 2(3): 34.